

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНА “ДИСКУРС”**Костюк А.В.***Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова*

Сучасна мовознавча наука досліджує багато аспектів, одним з яких є дискурс, який вона намагається описати та аналізувати, що, в свою чергу, дозволяє розглядати його як самостійну категорію комунікації. Проте на даний час визначення поняття “дискурс” є досі дискусійним, оскільки цей феномен як категорія комунікації трактується багатьма вченими по-різному, адже сфера вживання даної термінологічної одиниці дуже широка: лінгвістика, теорія комунікації, семіотика, логіка, філософія, дискурсологія, лінгвокультурологія та інші. Вивченню дискурсу присвячено багато досліджень, таким чином понятійний діапазон терміна “дискурс” дуже широкий, зокрема, виділяють три підходи до вирішення термінологічної проблеми: утотоження понять тексту і дискурсу, повне розмежування понять за характеристикою статика об’єкта (текст)/динаміка комунікації (дискурс) і залучення тексту до поняття дискурсу [3, с. 111].

Сам термін *дискурс* ввів Еміль Бенвеніст у 50-их роках ХХ ст. Він, розробляючи теорію висловлювання, послідовно застосовує традиційний для французької лінгвістики термін *discours* в новому значенні – як характеристику “мовлення, привласнювальне мовцем”, надавши даному поняттю термінологічності. До того у французькій лінгвістичній традиції дискурс позначав “мову в спілкуванні” або “промову, виступ”. Він протиставляв дискурс об’єктивній розповіді (*vecit*). У 1952 р. Зеліг Харріс публікує статтю “Discourse analysis”, присвячену методу дистрибуції по відношенню до надфразової єдності. Таким чином ці два авторитетних вчених закладають традицію тотожного позначення різних об’єктів дослідження: Е.Бенвеніст розуміє під дискурсом експлікацію позиції мовця у висловлюванні, в трактуванні З.Харріса об’єктом аналізу стає послідовність висловлювань, відрізок тексту, більший, ніж пропозиція [4].

Дотримуючись теорії Е. Бенвеніста французька лінгвістика розуміє дискурс як такий емпіричний об’єкт, який спонукає до роздумів про відношення між мовою, ідеологією і людиною.

У Лінгвістичному енциклопедичному словнику (1990) подано дефініцію Н.Д.Арутюнової: “Дискурс – зв’язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та ін. факторами; текст, узятий в подієвому аспекті ... Дискурс - це мова, “занурена в життя”” [1, с.136-137].

П. Серіо виділяє вісім значень терміна “дискурс”: 1) еквівалент поняття «мовлення», тобто будь-яке конкретне висловлювання, 2) одиниця, яка за розмірами перевершує фразу, 3) вплив висловлювання на його отримувача з урахуванням ситуації, 4) бесіда як основний тип висловлювання, 5) мова з

позиції мовця на противагу розповіді, яке не враховує такої позиції, б) вживання одиниць мови, їх мовна актуалізація; 7) соціально або ідеологічно обмежений тип висловлювань, характерний для певного виду соціуму; 8) теоретичний конструкт, призначений для досліджень виробництва тексту [6, с.26-27].

Чернявська В.Є. пропонує 2 варіанти розуміння *дискурсу*: 1. Це – конкретне комунікативне явище, яке фіксується в письмових текстах, і мовленні, і здійснюється в певному когнітивно- і типологічно обумовленому комунікативному просторі. (Текст функціонує як представник певного типу текста. Комунікативна діяльність і продукти цієї діяльності – тексти – співвідносяться з певною ментальною сферою, яка концентрує в собі відповідні знання.); 2. Це – сукупність тематично співвіднесених текстів: тексти, поєднані в дискурсі, звернені так чи інакше до однієї загальної теми. Зміст (тема) дискурсу розкривається не одним окремим текстом, а інтертекстуально, в комплексній взаємодії окремих текстів. (З такої точки зору, дискурс є комплексним взаємозв'язком багатьох текстів (типів текста), які функціонують в межах однієї і тої ж комунікативної сфери) [8, с. 75-76].

На її думку “під *дискурсом* слід розуміти текст(и) у нерозривному зв'язку із ситуативним контекстом: у сукупності з соціальними, культурно-історичними, ідеологічними, психологічними та іншими факторами, з системою комунікативно-прагматичних та когнітивних цілеустановок автора, який взаємодіє з адресатом, який обумовлює особливу – ту, а не іншу – упорядкованість мовних одиниць різного рівня при втіленні в тексті.”. Дискурс характеризує комунікативний процес, який призводить до утворення певної формальної структури – текста. В залежності від досліджуваних задач дискурс в одному випадку означає окрему конкретну комунікативну подію, в іншому – під ним розуміють подію як інтегративну сукупність певних комунікативних актів, результатом якого є змістово-тематична спільність багатьох текстів [8, с. 77-78].

Сара Мілз пропонує наступне визначення поняття *дискурс*: це – “мовна комунікація як взаємодія між мовцем і слухачем, як міжособова активність, форма якої визначається її соціальною метою”. [9, с. 4]

За Ф.С. Бацевичем дискурс – інтерактивний і трансактивний тип комунікативної діяльності, який має різні форми вияву й відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюючись стратегіями і тактиками учасників спілкування; синтез когнітивних, мовних і позамовних чинників, які формують мовленнєві жанри і мовленнєві акти [2, ст. 27].

Сучасна дослідниця комунікації К. Серажим подає таке узагальнене визначення дискурсу: “Дискурс — це складний соціолінгвістичний феномен сучасного комунікативного середовища, який, по-перше, детермінується (прямо чи опосередковано) його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими (конститууючими чи фоновими) чинниками, по-друге, має “видиму” — лінгвістичну (зв'язний текст чи його семантично значущий та синтаксично завершений фрагмент) та “невидиму” — екстралінгвістичну (знання про світ, думки, настанови, мету

адресанта, необхідні для розуміння цього тексту) структуру і, по-третє, характеризується спільністю світу, який “будується” впродовж розгортання дискурсу його репродуцентом (автором) та інтерпретується його реципієнтом (слухачем, читачем тощо). Дискурс — це, образно кажучи, життя тексту в нашій свідомості, це накладання інформації, яку ми отримуємо з цього тексту, і нашого знання про обставини, спонуки його породження на ментально-чуттєве інформаційне поле нашого індивідуального «Я» [5, с. 13].

За Ю.С. Степановим дискурс – це “мова у мові”, але представлена у вигляді особливої соціальної даності. Дискурс реально існує не у вигляді “граматики” і свого “лексикону”, як мова просто. Дискурс існує перш за все і головним чином у текстах, але таких, за якими постає особлива граматики, особливий лексикон, особливі правила слововжитку і синтаксису, особлива семантика, - в кінцевому рахунку – особливий світ. У світі будь-якого дискурсу діють свої правила істинності, свій етикет. Це – “можливий (альтернативний) світ”. [7, с. 44]

Аналізуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що незважаючи на численні лінгвістичні праці багатьох вчених, ще й досі немає остаточної універсальної та загально-визнаної дефініції терміна “дискурс”, адже дане поняття має широкий значеннєвий діапазон, який включає в себе соціальні, культурно-історичні, ідеологічні, психологічні та інші фактори; воно розглядається з погляду різних аспектів: і як текст, і як комунікативний процес, і як система, і як комунікативна подія. Але, не дивлячись на те, що всі ці підходи й базуються на різноманітних рисах і характеристиках, вони не виключають, а й суттєво доповнюють один одного. Та всупереч існуючій полеміці щодо даної проблеми, ми можемо зробити висновок, що дискурс – це однозначно ширше поняття, ніж текст, це і рух інформаційного потоку між учасниками, і “мова, занурена у життя”, і “мова у мові”, і “можливий (альтернативний) світ”, тобто, так би мовити, те, що ми “зчитуємо” між рядків, своєрідна “метамова мови”.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь. / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: “Советская энциклопедия”, 1990. – с. 136-137.
2. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної генеології: Навчальний посібник. / Флорій Сергійович Бацевич. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2006. – 248 с. (Альма-матер).
3. Колісник Ю. Текст і дискурс: проблеми дефініцій / Юлія Колісник // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології” – 2010. – № 675. – С. 111–114.
4. Милевская Т. Дискурс и текст: проблема дефиниции [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.teneta.ru/rus/me/milevskat-discourseandtextdfn.htm>

5. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: [на матеріалах суч. газетн. публіцистики]: монографія / Катерина Степанівна Серажим. — К., 2002. – 392 с.
6. Серио П. Как читают тексты во Франции // Квадратура смысла. Французская школа анализа смысла / Пер. с франц. и португ. – М.: Прогресс, 1999. – с. 14-53.
7. Ю.С. Степанов Альтернативный мир. Дискурс, Факт и Принцип Причинности / Ю.С. Степанов // Язык и наука конца XX века: Сборник статей. – М.: РГГУ, 1995. – 432 с.
8. Чернявская В.Е. Дискурс власти и власть дискурса: Проблемы речевого воздействия: Учебное пособие / В.Е. Чернявская. – М.: Флинта; Наука, 2006. – 136 с.
9. Mills, Sara. Discours: The New Critical Idiom. / Sara Mills. – London, New York: Routledge, 1997. – 192 p.

Summary

The article is devoted to the problem of defining the term “discourse” as the term used in different sciences: linguistics, theory of communication, philosophy, psychology, etc.

УДК: 81'342'42

ЕНЕРГЕТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИСЛОВЛЮВАНЬ, ЩО ВИРАЖАЮТЬ ТОЛЕРАНТНІСТЬ / НЕТОЛЕРАНТНІСТЬ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі німецької, української та російської мов)

Ларіна Е.В.

*Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського*

Інтенсивні політичні процеси в суспільстві ведуть до необхідності аналізу різних систем національних мов та їх ролі у прагматичному впливі на масову політичну свідомість. Увага лінгвістів до цієї проблематики пов'язана з особливостями політичної комунікації, у якій активно використовуються різні стратегічні засоби, тактики й прийоми комунікативного впливу на слухачів [3;4].

Просодичні параметри мовлення виступають одним із елементів інтенціонального плану висловлювань [5;6;7;8;9;10;13;15] і є у політичному